

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(18) сәуір-маусым 2019
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызыл мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)
- Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)
- Голден Кэти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қыпшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)
- Римантас Желвис (Želvy Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
- Сыдықов Ерлан Бәтмашұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)
- Абиля Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)
- Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)
- Кумекоев Болат Есимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Гданьска (Польша)
- Римантас Желвис (Želvys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)
- Таймагамбетов Жакен Кожакметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:

Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrachmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyzhanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ ЖӘДИДШІЛДІК ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ ҚЫЗМЕТІ

Тоқбергенова З.С.

Т.ғ.к., доцент, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті.

Аңдатпа. Түркістанның жадидтерінің негізі Ресей империясының отаршылдық саясатына қарсылық көрсеткендердің алдыңғы сабында тұрған интеллигенция болды. Олар болашақта туған өлкесін еркін әрі дамыған мемлекет ретінде көруді армандады. XX ғасырдың басында қалыптасқан прогрессивті күштер басқарып отырған мемлекеттік үкімет жүйесінің сәтсіздігі, адамдардың өмір сүру деңгейінің төмендігі және оларды өзгерту қажеттілігін терең түсінді. Ақпан төңкерісінен кейінгі ең прогрессивті күш түркістандық жадидтер болды. Олар, өз кезегінде Ақпан төңкерісін патша режимін құлату, шынайы халықтық басқару формасын құру, отаршылдық қанаудан зардап шеккен халықтардың тәуелсіздікке қол жеткізу фактісі ретінде күтті.

Түйін сөздер: Түркістан өлкелік мұсылман Кеңесі, Мұсылмандар съезі, Шуро-и-Исламия, Түркістан өлкесі. жадидшілдік, түркі халықтары, мұсылман халықтары

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДЖАДИДСКОГО ДВИЖЕНИЯ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ

Тоқбергенова З.С.

к.и.н., доцент Таразский государственный педагогический университет. г. Тараз, Казахстан.

Аннотация. Основу джадидов Туркестана составляла интеллигенция, стоявшая в первых рядах сопротивления колониальной политике Российской империи. Они мечтали видеть в будущем родной край свободным и развитым государством. Сформированные в начале XX века прогрессивные силы глубоко осознали несостоятельность существующей системы государственного управления, низкий уровень жизни народа и необходимость их изменения. Самыми прогрессивными силами после Февральской революции были туркестанские джадиды. Они, в свою очередь, встретили Февральскую революцию как факт свержения царского режима, установления подлинно народной формы правления, завоевания независимости народами, которые страдали от колониального гнета.

Ключевые слова: Туркестанский край, джадидизм, тюркские народы, мусульманские народы, Шуро-и-Исламия, Выезд мусульман, Совет мусульман Туркестанского края.

THE ACTIVITIES OF JADIDISM MOVEMENT IN TURKESTAN REGION

Tokbergenova Z.S.

Candidate of Historical Sciences Taraz State Pedagogical University. Taraz, Kazakhstan.

Abstract. The basis of the Turkestan Jadids was the intelligentsia, which was in the front ranks of resistance to the colonial policy of the Russian Empire. They dreamed of seeing their homeland a free and developed state in the future. The progressive forces formed at the beginning of the twentieth century, deeply realized the inconsistency of the current system of government, the low standard of people's living and the need to change them.

The most progressive forces after the February Revolution were Turkestan Jadids. They took the February revolution as a fact of overthrowing the tsarist regime, establishing a genuinely popular form of government, gaining independence by the peoples who suffered from colonial oppression.

Keywords: Turkestan region, Jadidism, Turkic people, Muslim nations, Shuro-i-Islamia, Muslim Congress, Council of Muslims of the Turkestan region.

Кіріспе

1917 жылғы Ақпан төңкерісінің жеңісінен кейін Қазақстан мен Түркістанның тұрғылықты халықтарының саяси оянуының барысында осы жылдың көктемі бетбұрыс кезең болды, мұны халқымыздың үштен бірі мекендеген Түркістан өлкесіндегі осы бағыттағы жәдидшілдік (жаңашылдық)қозғалыстың қызметінен айқын көреміз.

Қазақстан мен Түркістанның зиялы қауым жетекшілері жаңа жағдайда осы өлкелердің отарлық езгіден құтылып, егеменді ел болуы оңай іске асатын іс еместігін жақсы түсінді. Олар ең алдымен отарланған халықтар арасында отарлық езгіге қарсы саяси хал-ахуал тудыру үшін ауызша және жазбаша газет-журналдар және жекелеген шығармалар арқылы кең көлемде үгіт-насихат жұмыстарын атқару қажет деп білді.

1913 жылы Ахмет Байтұрсыновтың, Міржақып Дулатовтың басқа қазақ зиялыларының қолдауымен 1913 жылдан Орынбор қаласында шығара бастаған жалпы ұлттық «Қазақ» газеті де ұлттық-азаттық идеяларды қалыптастырып, уағыздауға қызмет етті.

Қазақстанда Әлихан Бөкейханов төңірегіне топтасқан зиялылар атқарған осымен сабақтас жұмыстарды Түркістан мен Еділ бойын мекендеген түркілер арасынан шыққан жәдидшілдер жүзеге асырды.

Осындай тарихи үрдістің терең астарын түсіну үшін жәдидшілдік (жаңашылдық)қозғалыстың қызметін зерттей түсу қажет.

Талқылау

Мұстафа Шоқайдың «Түркістанның қилы тағдыры» атты кітабында [М.Шоқай, 1992: 128], Кеңес Нұрпейістің «Алаш һәм Алашорда» [К. Нұрпейіс, 1995:213] және Көшім Лекерұлы Есмағамбетовтың «Әлем таныған тұлға»[К.Л. Есмағамбетов, 2008:105] атты еңбектерінде жәдидшілдік (жаңашылдық)қозғалыстың қызметі қарастырылған. Сондай-ақ мұндай зерттеулер қазақстандық, өзбекстандық ғалымдар тарапынан да жарық көрген. Осындай бағыттағы зерттеулер бұл мәселеге жаңа қырынан қарауға мүмкіндік береді.

Нәтижесі

Түркістан өлкесіндегі жәдидшілдік (жаңашылдық)қозғалыстың қызметін ашып көрсету арқылы жәдидшілдердің Түркістанда қанат жая бастаған ұлттық-демократиялық қозғалысқа басшылық етуге нақтылы әрекеттер жасағанын тереңірек түсінуге мүмкіндік аламыз. Сонымен бірге өлкенің тұрғылықты халықтарының түбірлі мүдделерін бейнелейтін «Шуро-и-ислам» партиясының құрылуы және оның мақсаттары мен басты міндеттеріне шынайы баға беру мүмкіндігі арта түседі.

Негізгі бөлім

Ақпан төңкерісінің жеңісінен кейін Қазақстан мен Түркістанның тұрғылықты халықтарының саяси оянуының барысында 1917 жылдың көктемі бетбұрыс кезең болды [Туркестанские ведомости, 1917].

Мұны біз қазақтың демократиялық интеллигенция өкілдерінің ұлттық саяси партия құруға бағытталған әрекеттерінен көрсек, халқымыздың үштен бірі мекендеген Түркістан өлкесіндегі

осы бағыттағы жәдидшілдік (жаңашылдық) қозғалыстың қызметінен айқын көреміз.

Қазақстандағы Әлихан Бөкейханов төңірегіне топтасқан қазақ зиялылары да, Түркістандағы М. Бехбуди, М. Қары төңірегіне ұйысқан жәдидшілдер (жаңашылдар) айтылмыш өңірлерде қанат жая бастаған ұлттық-демократиялық қозғалысқа басшылық етуге нақтылы әрекеттер жасады.

XIX-XX ғасырлар тоғысында қалыптасқан Қазақстан мен Түркістанның ұлттық-демократиялық интеллигенция жетекшілері біртіндеп ұлттық-азаттық идеяларды қалыптастырушылар рөлін алмастырып қана қойған жоқ, сол идеяларды жүзеге асырудың соны жолдарын да іздестіре бастады. Олар Қазақстан мен Түркістанды стихиялы қарулы көтерілістер арқылы отарлық езгіден құтқару мүмкін емес деп санады. Олардың бұл пікірі Қазақстан мен Орта Азиядағы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісті сыртқы зорлықшыл күштер аяусыз басып жаншығаннан кейін күшейе түсті.

Қазақстан мен Түркістанның зиялы қауым жетекшілері жаңа жағдайда осы өлкелердің отарлық езгіден құтылып, егеменді ел болуы оңай іске асатын іс еместігін жақсы түсінді. Олар ең алдымен отарланған халықтар арасында отарлық езгіге қарсы саяси хал-ахуал тудыру үшін ауызша және жазбаша газет-журналдар және жекелеген шығармалар арқылы кең көлемде үгіт-насихат жұмыстарын атқару қажет деп білді.

Сондықтан да ұлт зиялылары өздерінің шығармашылық қызметін осы іске бағындырды. 1909 жылы Уфа қаласында жарық көрген Міржақып Дулатовтың «Оян, Қазақ!» деген кітабы мен 1911 жылы Орынборда жарияланған Ахмет Байтұрсыновтың «Маса» атты жинағы осы бағыттағы айтулы шығармалар болды. Ал 1913 жылы айтылмыш қайраткерлердің басқа қазақ зиялыларының қолдауымен 1913 жылдан Орынбор қаласында шығара бастаған жалпы ұлттық «Қазақ» газеті де ұлттық-азаттық идеяларды қалыптастырып, уағыздауға қызмет етті.

Қазақстанда Әлихан Бөкейханов төңірегіне топтасқан зиялылар атқарған осымен сабақтас жұмыстарды Түркістан мен Еділ бойын мекендеген түркілер арасынан шыққан жәдидшілдер (жаңашылдар) жүзеге асырды.

Келесі кезекте Қазақстан мен Түркістан зиялылары халықтың мұңын мұңдап, жоғын жоқтайтын, түбірлі ұлттық мүдделерді айқындап, оларды жүзеге асыру жолдарын анықтайтын партиялар мен саяси ұйымдар құру ісін шешуге келісті. Осы бағыттағы олардың іс-әрекеттеріне 1905-1907 жылдардағы бірінші орыс революциясы және оның барысындағы Ресейде орын алған саяси процестер айтарлықтай ықпал жасады. Ұлт аймақтарының зиялы қауым өкілдері осы революция кезінде саяси партиялар қатарынан сол кезде патша үкіметінің саясатын буржуазиялық демократтық тұрғысынан сынаған конституциялық демократтар (кадеттер) партиясына іш тартты. Ал отарлық езгіні басынан кешірген ұлт аймақтарындағы халықтардың жекелеген өкілдері, эсерлер мен социал-демократтардың бағдарламалық талаптарына ден қойды. 1917 жылғы Ақпан төңкерісі жоғарыда айтылғанындай ұлт аймақ халықтарына, ең алдымен оның зиялы топ өкілдеріне айтарлықтай әсер етіп, олардың саясатпен айналысуларына, бірінші кезекте ұлттық-азаттық күреске жетекшілік жасайтын партия құру жолындағы істерді бастауларына түрткі болды.

Қазақстанда осындай партияларды ұйымдастыру ісінің басы-қасында Әлихан Бөкейханов және оның сенімді серіктері, Түркістанда Мұстафа Шоқай мен осы өлкедегі жәдидшілер (жаңашылдар) қозғалысының Махмұдхожа Бехбуди, Муннавар Қары, мұсылман халықтары демократиялық қозғалысының көрнекті өкілдерінің бірі, ұлты башқұрт Заки Уәлиди Тоған, т. б. болды.

Осы қайраткерлер 1905-1907 жылдардағы жалпы либералдық ұстаным мен «кадетшілдіктен» 1917 жылғы Ресейлік партияларға сыни тұрғыдан қарайтын ұлттық-демократиялық құндылықтарды жақтаушыларға дейінгі көзқарас эволюциясынан өтті [К. Нұрпейіс, 1995:213]. Нәтижесінде Әлихан Бөкейханов бастаған зиялылар тобы 1917 жылғы

шілдеде өткен бірінші жалпықазақ құрылтайында ұлттық-демократиялық мақсаттарды көздейтін «Алаш» партиясын құрса, Түркістандағы жәдидшіл (жаңашыл) қайраткерлер өлкенің тұрғылықты халықтарының («мұсылмандар» деген атаумен айқындаған) түбірлі мүдделерін бейнелейтін «Шуро-и-ислам» («Ислам кеңесі») партиясын дүниеге әкелді.

«Шуро-и-Исламия» («Ислам кеңесі») 1917 жылғы наурыз айының ортасында Түркістан өлкесінің әрі оған қарайтын Сырдария облысының орталығы Ташкент қаласында құрылды. Оның негізі 1917 жылғы 14-і наурызда 60-тан астам ескі Ташкент тұрғындары өкілдерінің (өзбек, қазақ және татарлар) бас қосуында қаланды. Оған қатынасушылар мұсылмандардың (бұл жерде «мұсылман» деген атау Түркістан өлкесін мекендейтін тұрғылықты халықтардың жиынтық аты ретінде қолданылған) өкілетті орган ретінде «Шуро-и-Исламия» («Ислам кеңесі» немесе «Мұсылман кеңесі») саяси ұйымын құрды. Оның 15 адамнан тұратын басқармасы сайланды. Олардың басым көпшілігі жәдид қозғалысының М. Қары, Қ. Бабажанов, У. Хожаев сияқты қайраткерлері болды. 1917 жылғы сәуір айында Петроградтан Ташкенге келген Мұстафа Шоқай «Шуро-и-Исламияның» айтылмыш басқармасының мүшелігіне сайланып көп кешікпей оның төрағасы қызметін атқара бастады [М.Шоқай, 1992:120-239].

Әуел баста «Ислам кеңесінің» мақсаттары реформаторлық идеяларды тарату мен Түркістан мұсылмандарының бірлігін нығайту деп анықтайды [Туркестан в начале XX века, 2000: 22; М.Шоқай, 1992:120, 126].

Көп кешікпей (мамыр-маусым айларында) «Шуро-и-Исламия» ұйымының бөлімшелері Түркістан өлкесінің барлық қалалары мен басқа да елді мекендерінде құрылды. Осы бөлімшелердің Сырдария облысында құрылуына М. Шоқай, Көлбай Тоғысов, т.б. азаматтар белсенді түрде ат салысты [Туркестан в начале XX века, 2000:22]. «Шуро-и-Исламияның» Ташкенттегі мекемесі оның орталық ұйымы болды да, басқа елді мекендегілері оның ұйымдары бөлімшілер болып саналды.

1917 жылдың жазының басына қарай М. Шоқай басқарған «Шуро-и-Исламия» мен «Түркістан өлкесі мұсылмандарының орталық кеңесі» Түркістан халықтарының тәуелсіздік күрес жолындағы беделді қоғамдық-саяси бірлестігіне ұласу процесіне батыл бет бұрды. Осыған орай «Шуро-и-Исламияның» бастапқы кезде алдына қойған жалпылама міндеттері енді нақтыландырыла өткірлене түсті. Оның басты міндеттері болып мыналар анықталды: өлкенің елді мекендерінде (қалалар, қыстақтар және ауылдарда) жиналыстар өткізіп, олардың барысында саяси, мәдени мәндегі мәселелерді көтеріп, талқылау, халыққа патшаның саясаты жүргізген ескі әкімшілік аппаратты іс жүзінде таратып, оның орнына жаңа билік жүйесін құру қажеттігін түсіндіру; өлкені мекендеген ұлттар арасындағы алауыздық пен сенімсіздіктен арылу және оларды бір-біріне жақындастыру бағытында жұмыс атқару; басқа саяси ұлттармен қарым-қатынас орнату және оларға түркістандық мұсылман халықтарының талап-тілектерін жеткізу; оқу-ағарту ісі мен дін саласындағы реформаларды жүзеге асыру; бүкілтүркістандық мұсылмандар құрылтайларын шақырып, олардың саяси тұрғыдан бірігуіне ықпал жасау арқылы өлкедегі ұлттық-мемлекеттік құрылыс мәселесін шешудің жолдарын анықтау; бүкілресейлік мұсылмандар одағына өз өкілдерін жіберу арқылы онымен тұрақты байланыс орнату [М.Шоқай, 1992:128-129; Туркестан в начале XX века, 2000:23].

«Шуро-и-Исламия» кейбір дін иелерінің «Шуро-и-Улемаға» кетуімен және олардың алдына қойған мақсаты мен қызметіне қарағанда, ортаазиялық қоғамды белсенді саяси өмірге оятуға бағыт ұстаған интеллигенцияның алдыңғы қатарлы өкілдерін біріктірген саяси партия ретінде әрекет етеді және Ұлттық кеңестің басты тірегі саналады [К.Л. Есмағамбетов, 2008:105].

1917 жылдың бірінші жартысындағы жағдайға баға бере келіп, Мұстафа Шоқай «Тәуелсіздікке деген ұлттық ынта мен талпыныстың олардың әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси негізі болмаса, шын мәніндегі азаттыққа қол жеткізу мүмкін емес» деген ой

түйеді [Туркестан в начале XX века, 2000:24-25 б.].

Түркістандағы жергілікті халықтар өкілдерінен 1917 жылдың бірінші жартысында құрылған айтылмыш саяси және саяси-діни ұйымдардың шын мәніндегі партия болып қалыптаса қоймағанына қарамастан, олар бірінші кезекте «Шуро-и-Исламия» өлкенің саяси өміріндегі айтарлықтай оқиға болды.

Түркістан өлкесіне қараған оңтүстік және оңтүстік-шығыс Қазақстан өңіріндегі саяси ұйымдарға кіретін саяси күштердің арасалмағы мен өзара қатынасына көз жіберейік.

Уақытша үкіметтің Түркістан комитетінің (Турком) құрамы Уақытша үкіметтің 1917 жылғы 7-і сәуірдегі қаулысымен бекітілді. Оның төрағасы болып Мемлекеттік Думаның мүшесі және кадеттер партиясының мүшесі Н.Н. Щепкин тағайындалды. Турком құрамында түркі халықтарынан төрт адам: Әлихан Бөкейханов (бірінші Думаның мүшесі), Мұхаметжан Тынышбаев (екінші Думаның депутаты), Садри Мақсудов (үшінші Думаның депутаты) және генерал-майор Абдул Азиз Дәулетшин болды. Қалғандары Ресейлік әртүрлі саяси партиялардың мүшелері еді (Преображенский, Шиковский, Липовский, Елпатовский, т.б.).

Мұстафа Шоқайдың пікірінше Туркомның Н.Щепкин басқарған бірінші құрамындағы орыс халқының бес өкілі Түркістан жағдайын жете білмейтін кісілер болды. Олар белгілі дәрежеде осы комитетке кездейсоқ мүше болды. Мәселен, Липовский бір кезде Ташкент гимназиясында оқығаны үшін, Петербургтік адвокат Елпатовский революциядан бір жыл бұрын Түркістанға келіп қайтқандықтан еніп кетті. Ал Шиковский болса, патша өкіметінің қоныс аудару саясатын бар ынтасымен және бұлжытпай орындағандардың бірі еді. Комитеттің орыс мүшелерінің арасында осы ғана Түркістандық [М.Шоқай, 1992:137]. Әлихан Бөкейханов болса, сол кезде Уақытша үкіметтің Торғай облысындағы комиссары болғандықтан Туркомның жұмысына мүлдем қатыса алмады, тіпті Ташкентке жолы түспеді.

«Түркістандық инженер Тынышбаевтың, - дейді Мұстафа Шоқай, - саяси көзқарасы кадеттерге жақын болатын. Оны жақсы білетіндердің сөзіне қарағанда қабілетті, білгір инженер болса да, зор саяси тұлға бола алған жоқ. Петербург инженерлер институтын бітіргеннен кейін саяси қызметке қадам басқан бұл кісіден Түркістан тұрғындары зор үміт күткен еді» [М.Шоқай, 1992:136].

Ал Абдул Азиз Дәулетшин Ақпан төңкерісіне дейін де, одан кейін де «орыс өкіметінің құрметіне бөленген мұсылман генералдарының бірі болатын. Ол ешқандай саясатпен айналыспайтын, саясатқа қызықпайтын. Ешкімге зияны тимегені сияқты пайдасы да аз тиетін» [М.Шоқай, 1992:137].

Мұстафа Шоқай Уақытша үкіметтің Туркомитетінің басқа мүшелеріне де жоғарыдағылармен сарындас баға бере келіп, олардың ішінде оның төрағасы кадет Н.Н. Щепкиннен «басқа көзге түсерлік бірде-бір саяси тұлға жоқ еді» деген қорытынды жасайды [Туркестан в начале XX века, 2000:31; М.Шоқай, 1992:137].

Уақытша үкіметтің Туркомитетінің бірінші құрамы Түркістан генерал-губернаторын биліктен аластағанына қарамастан, өлкедегі отарлық тәртіп бұрынғы күйінде қалды. Тек басты кеңсенің маңдайындағы жазу ғана өзгерді. Туркомитеттің аппаратында бұрынғы генерал-губернатор басқармасының қызметкерлері қалдырылды [М.Шоқай, 1992:138].

Уақытша үкіметтің Туркомитеті жұмысқа кірісімен, онымен Ташкент жұмысшы және солдат депутаттары арасында кикілжің шыға бастады. Туркомитет төрағасы жұмысшы-солдат депутаттары Кеңесінің қысымына көнгісі келмеген Н.Щепкин оған қарсы күресте «Шуро-и-исламмен» одақтасқысы келетінін білдірді. Осындай жағдайда, дейді М. Шоқай, біз «шын ықылас көрсетпегенмен үкімет комитетке қарсы шықпадық... Біз үкімет комитетін жақтырмадық, әрі оған қарсы күрескіміз келмеді. Өйткені, бізге аса қауіпті күш, яғни жұмысшы-солдат депутаттары Кеңесі осы үкімет комитетінің орнына көз салып тұрған еді. Біздің қызметіміздің

жағдайын мұқият ескеріп, уақыт күту болды» [М.Шоқай, 1992:123].

Сол 1917 жылдың көктемінде «Шуро-и-Исламияға» осыдан басқа күрес әдісін қолдану қиын еді. Ол, бір жағынан, саяси тұрғыдан алғанда Түркістандықтарға ықыласы жоқ үкіметтік комитетті қолдағысы келмесе, екінші жағынан төңкерісшіл, экстремистік іс-әрекетке бейім жұмысшы-солдат депутаттары Кеңесінен жүрексінді.

Жұмысшы-солдат депутаттары Кеңесінен жүрексіну ғана емес, одан қорқуға да негіз бар еді. Мұстафа Шоқайдың мәліметі бойынша ол сол кезде кеңес өкілдерінен, тіпті саясатқа араласа бастаған орыс халық өкілдерінен: «Революцияны орыс революционерлері, орыс жұмысшылары, орыс солдаттары жасады. Сондықтан Түркістанда да мекеме, билік орыстардың қолында болуы тиіс. Жергілікті халық біздің бергенімізге қанағаттануы керек», - деген сөздерді жиі естуге тура келетін. Бұл сөзді 1917 жылғы сәуір айының басында бұрынғы Түркістан генерал-губернаторының сарайында өткен облыстық кеңестер мен өлкедегі қоғамдық ұйымдарының құрылтайында Қоқан сауда мектебі мұғалімдерінің халықшыл социалистер тобындағы Некара деген айтқан еді. Түркістандық «социалистің» аузынан шыққан осы сөздер өлкені сәл ертерек билеген генерал Самсоновтың: «Орыс мұжықтарының ұры-қарысының өзі кез келген Түркістандықтан, оның әулиесінен артық», - деген сөзінің «сыпайы» нұсқасы еді [Туркестан в начале XX века, 2000:32; М.Шоқай, 1992:125].

Осыдан келіп Түркістанның ұлттық-демократиялық қозғалысына қоғамның саяси өмірі талап еткен күрделі мәселелерді шешу жолдарын анықтау қажет болды. Сондықтан да «Шуро-и-Исламияның» мұрындық болуымен 1917 жылғы 16-21 сәуір аралығында Ташкент қаласында бірінші бүкілтүркістандық мұсылмандар съезі шақырылды. Оған 150-ге жуық делегаттар қатысты. Съездің төралқасына сайланғандар қатарында «Шуро-и-Исламияның» іс жүзіндегі жетекшісіне айналған Мұстафа Шоқай, Түркістандағы азаттық қозғалысының саяси-діни қанатының басшысы Сералы Лапин, жәдидшіл қайраткерлер Убайдулла Ходжаев, Заки Уәлиди Тоған, т.б. болды. Съезд Түркістандық қоғамдық саяси өмірі мен ұлттық-азаттық қозғалыстың көкейкесті мәселелерін талқылады. Олардың негізгілері төмендегіге саяды: Уақытша үкіметке көзқарас; Ресейді билеу түрі (формасы) туралы; Құрылтай съезін шақыруға дайындық; қажет мәселелері; медресе, мектеп вакуф жөнінде; азаматтық және рухани-шариаттық мекемелер туралы; соғысқа көзқарас және тыл жұмыстарына қатынасушылар жөнінде; «Шуро-и-исламның» өлке көлемінде бірігу және оның Уақытша үкіметтің жергілікті атқару комитеттерімен қарым-қатынасы, т.б. [М.Шоқай, 1992:126].

Съездің соңғы күні Түркістан өлкелік мұсылман Кеңесі (өлкелік мұскеңес) құрылды. Оның төрағасы болып Мұстафа Шоқай, хатшылығына Заки Уәлиди Тоған, төралқа мүшелігіне М. Қары, М. Бехбуди, У. Ходжаев, т.б. сайланды. Өлкелік мұсылмандық Кеңесті алдыңғы қатарлы зиялы қауым ұлттық орталық (Милли Маркез) деп қабылдады.

Бұл оқиға Мұстафа Шоқайды Түркістандық зиялы қауымның көшбастаушы ретінде танығандығының дәлелі еді. «Ұлттық орталықтың жетекшісі болу мерейлі көрінгенмен,- деп жазды М. Шоқай 1936-1937 жылдарда шетелде жарияланған естелігінде,- орталық кеңес мүшелері ішіндегі жас жағынан ең кішісі бола тұрып, төрағалыққа сайланғаным едәуір ыңғайсыздандым. Өйткені, бұл жағдай менің жеке басымның беделін емес, зиялы азаматтардың аздығын, соларға сусап отырғанымызды көрсететін...

Өз басым Түркістан ұлттық қозғалысының құрылысына ешқандай шен-шекпені жоқ қарапайым қара жұмысшы - мердігер болып қатыссам да, өзімді асқан бақыттымын деп есептер едім! Бірақ тағдыр мені ұлттық қозғалысымыздың жауапты кезеңінде өлкелік ұйымның басына әкеліп қойды» [Программы политических партий России, 1995:33].

Мұстафа Шоқай мен Түркістандық жәдидшілдер (жаңашылдар) жетекшілері басқарған «Шуро-и-Исламшылдар» Қазақстандағы Алаш қозғалысы жетекшілері сияқты сол кездегі

жағдайда осы өлкелердің Ресей демократиялық федерациясы құрамындағы ұлттық-территориялық автономия болуын жақтады. Азаттық қозғалыстың басқа бағыттағы саяси күштерін осы мақсатты жүзеге асыру ісіне топтастыруға ұмтылды.

Осы ұлттық-мемлекеттік мәселесі Қазақстан мен Түркістаннан делегаттар қатынасқан 1917 жылғы мамыр айының 1-11 аралығында Мәскеу қаласында өткен жалпыресейлік бірінші мұсылмандар съезінде кеңінен әрі қызу талқыланды.

Съезд делегаттарының бір тобы мұсылман халықтарына демократиялық Ресей құрамында экстерриториялық мәдени автономия берілсін десе (Ахмед Цаликов ұсынған жобада), екіншілері, мұсылман халықтарына демократиялық Ресей федерациясының құрамында ұлттық-территориялық автономия берілуін жақтады (М.А. Расул-заде ұсынған жобада). Осы екі жобаны ұзақ талқылағаннан кейін съезд делегаттары басым көпшілікпен М.А. Расул-заде жобасын қолдап дауыс берді. Съезд қабылдаған қаулыда: «Ресейдің мемлекеттік формасы мұсылман халықтарының мүдделерін толық қамтитын ұлттық-территориялық негізде құрылған демократиялық Республика болуға тиіс; сонымен қатар белгілі территориясы жоқ халықтар ұлттық-мәдени автономияны иемденеді,» - делінді [М.Шоқай, 1992:130]. Съездің шешімімен Ресей мұсылмандарына басшылық ету мақсатында Бүкілресейлік мұсылмандар Кеңесі (Милли Шоро) құрылды. Оның құрамына Қазақстаннан Жаханша Досмухамедов, Көлбай Тоғысов, Уәлихан Танашев, Жақып Ақбаев, Түркістаннан Убайдулла Ходжаев т.б. сайланды.

Бүкілресейлік бірінші мұсылмандар съезі мұсылмандар мекендейтін ұлт аймақтарында, атап айтқанда Қазақстан мен Түркістанда, демократиялық қозғалыстардың пайда болып өрістеуіне, ұлттық өңірлеріндегі саяси хал-ахуалдың жандануына ықпал жасады. Сонымен қатар съезд шешімдері бүкілресейлік ауқымда мұсылмандар қозғалысын біріктіруге белгілі дәрежеде негіз жасады. Алайда елдегі қоғамдық-саяси дамудың барысында саяси күрес мәселелеріне көзқарасты белгілеуде, ең алдымен ұлттық-мемлекеттік құрылыс ісін шешу жолдарын анықтауда, осы процестерді исламның орнын айқындауға мұсылмандық қозғалыстың тұтастығы мен бірлігіне нұқсан келтірген әртүрлі қайшылықтар мен көзқарас алшақтықтары орын алуынан көрінген болатын.

Айтылмыш съездегі осы көзқарас қайшылығы көп кешікпей Түркістанда, оның құрамдас бөліктері Сырдария мен Жетісу облыстарында өзінің жалғасын тапты. Ұлттық-демократиялық мәндегі және зайырлық (светский) тұрғыдағы Түркістан халықтарының автономиясын құрмақ болған «Шуро-и-ислам» құрамынан ұлттық мемлекетті таза мұсылмандық тұрғысынан, шарифат заңдары негізінде құруды ойластырған Сералы Лапин бастаған топ бөлініп шығып, 1917 жылғы маусымда «Ғұлама қоғамын» құрды. Мұстафа Шоқайдың мәліметіне сүйенсек «Сералы Лапин басқарған «Ғұлама қоғамы»... Ресейдегі мемлекеттік режимнің өзгеруін... Әзіреті Осман заманынан бері мұсылман халықтарының тарихында болып көрмеген Хулафан Рашидиннің мемлекеттік құрылысын қайталаған сәт демекші болды... Сералы Лапин өз қоғамы атынан Уақытша үкіметтің Түркістан комитеті жанынан Түркістанда «Махнаман шариат» (шарифат мекемесі) деген атпен өкілдер мәжілісін (сенат) құрып, Бүкілресей Құрылтай жиналысы мен Бүкілресей парламенті тарапынан Түркістанға байланысты шығарылған заңдарды осы шарифат мекемесінде бекітуді талап етті» [М.Шоқай, 1992:130].

Осы екі саяси ұйым Түркістанның мұсылман халықтарына өз ықпалдарын жүргізу үшін өзара тартыс пен айтысқа жиі-жиі ерік берді. «Бүкіл Түркістан тұрғындарының көңіл-күйіне ықпал жасамақ болған осы екі ұйым, - дейді М. Шоқай «1917 жылғы естеліктерден үзінділер» атты еңбегінде, - «Шуро-и-Исламия» мен «Ғұлама қоғамы» бір-бірімен қырқысып жатты... ал «Түркістан өлкесі мұсылмандарының кеңесі» осы екеуін жақындастыра алмай әуреде түсті. Осы екі ұйым арасындағы алауыздық біздің ұлттық тәуелсіздік жолындағы күресімізді бәсеңдетіп, жұмысымызды былықтырды» [М.Шоқай, 1992:127-132].

Ақпан төңкерісі ұлттық мәселені азаттық тұрғысынан күн тәртібіне қоюға мүмкіндік бергенімен, деп көрсетті М. Шоқай, бізде ол кезде білікті қайраткерлер, қалың бұқараны топтастыратын саяси ұйым (партия) жоқ еді. «Шуро-и-Исламия» мен «Ғұлама қоғамы» ондай рөлді атқаруға дәрменсіз болды [К.Нұрпейісов, 1997:24].

Ұлттық мемлекеттік құрылыс мәселесіндегі «Ғұламалар қоғамының» айтылмыш ұсыныс талаптарына Мұстафа Шоқай ащы да болса, әділ мынандай баға берді: «Бұл мұсылмандық көзқарас тұрғысынан алғанда өте жақсы ұсыныс еді. Бірақ ол жас баланың «аспандағы айды алып бер» деген талабына ұқсайтын. Мұндай мықты мұсылмандық идеяны жүзеге асыру үшін Түркістан Ресейге тәуелділіктен біржолата құтылуы керек еді [М.Шоқай, 1992:130].

Түркістанның тұрғылықты халықтарының азаттық қозғалысының тұтастығы мен бірлігін ойлаған М.Шоқай басқарған қайраткерлері «Түркістан өлкесі мұсылмандарының орталық Кеңесі», «Шуро-и-Исламия» мен «Ғұлама қоғамын» татуластыру жолында бірнеше талпыныстар жасады. Атап айтқанда Түркістанның әр тарапынан келген өкілдерден арнайы топ құрылды, оған осы екі саяси ұйымды жақындастыру мен татуластыру міндеті жүктелді. Қазіргі тілмен айтқанда осы «келісім комиссиясы» Шайхантауыр медресесінде өткен «Ғұлама қоғамының» жиынына қатынасып, «Ғұламалықтарды» түсіністікке шақырды. Алайда түк бітіре алмады [А.Ш. Махаева, 1995:10].

Түркістандағы ұлттық қозғалыстың осындай алауыздығын басқа саяси күштер (атап айтқана Уақытша үкіметтің Түркістан комитеті, жұмысшы-солдат комитеттері, ұлыорыстық шовинистік пиғылдағы өлке тұрғындарының жетекшілері, ең алдымен ресми басқару жүйесінің чиновниктері) өлкенің көпұлтты тұрғындарына өз ықпалдарын күшейту мақсатында пайдаланды.

Мұндай жағдайда Түркістанға кіретін Сырдария мен Жетісу облыстарындағы ұлттық-демократиялық мәндегі саяси қозғалыс жетекшілері Қазақстанның далалық өңірлерінің үлгісімен облыстық, уездік қазақ комитеттерін тездетіп құрып, олардың саяси қызметтерін жандандыруға ат салысты. Олардың пайымдауынша құрылып жатқан қазақ комитеттерінің жүйесі Түркістан мен Қазақстанда орын алған «көпөкіметтілік» жағдайында ұлттық-мемлекеттік, әлеуметтік-экономикалық және мәдени-рухани мәселелерді ұлттық мүдде тұрғысынан шешу ісіне қызмет етуге тиіс еді. Сондықтан да Түркістандық қазақ облыстарында құрылған Қазақ комитеттерін халыққа беделді, сауатты, ұлтжанды адамдар басқарды. Мәселен, Сырдария облыстық қазақ комитетін Ә. Көтібаров, Жетісу облыстық комитетін Ы.Жайнақов, оның Үржардағы бөлімшесін С. Аманжолов, Жәркенттегісін Т. Есенғұлов, Ақмешіт уездік комитетін Ы.Е.Қасымов, Әулиеата уездік комитетін - Ә. Кенесарин, Қазалы уездік комитетін – Жатғарин басқарды [Ө.Озғанбай, 1997:210]. Түркістан өлкесіне қараған Сырдария мен Жетісу өңірлеріндегі қазақ комитетін басқарған жоғарыда есімдері аталған кісілер туралы қолда бар қысқаша мәліметтер мынаған саяды: Ыбырайым Елікейұлы Қасымов (1888-1937жж.). Кіші жүз ханы Әбілхайырдың баласы Ералының ұрпағы, Ташкентте оқытушылар семинариясын бітірген, Алаш қозғалысына белсене қатысқан, Ә. Кенесарин – Кенесары Қасымұлының ұрпағы, Садық Аманжолов – Алматы ербалалар гимназиясын, Қазан университетінің заң факультетін бітірген, Алашорда үкіметінің мүшесі, Ыбырайым Жайнақов пен Төлен Есенғұлов та Алматы ербалалар гимназиясын бітірген, мұның үстіне Т. Есенғұлов жоғарғы білімді мал дәрігері болған [К.Нұрпейіс, 1995:92, 95, 98; Н. Мартыненко, 1929:21-22; ҚР ОМА. 17:24 п.; ҚР ОМА. 15:47 п.].

Түркістандағы қазақ комитеттерін басқарған кісілер еліміздің далалық облыстарындағы (Семей, Ақмола, Торғай, Орал) осындай міндет атқарғандарымен халыққа барынша таныс зиялы қауым өкілдері еді. Олар Ресейді мекендеген басқа түрік тілдес халықтардың (башқұрт, татар, қырғыз, т.б.) ұлттық-демократиялық ағымдағы қайраткерлерімен және ортаазиялық жәдідшілдердің (жаңашылдардың) жетекшілерімен байланыста болды.

1917 жылдың бірінші жартысында Түркістан құрамындағы және Қазақстанның далалық облыстарындағы Қазақ немесе ұлттық комитеттер облыс және уез деңгейіндегі бірнеше съездер шақырды. Бұл съездердің күн тәртібіне қойылған мәселелер мен оларды талқылаудан кейін қабылдаған қарарлар мен шешімдер Ақпан төңкерісінен кейін орын алған қоғамдық-саяси белсенділікті көрсетті. Сәуір мен мамыр айларында облыстық қазақ съездері Орынборда (Торғай облыстық), Оралда, Семейде, Омбыда (Ақмола облыстық), Верныйда (Алматы), Жетісу облыстық, т.б. қазақ съездері өтсе, 9-16 сәуір күндері Ташкент қаласында Түркістандық жәдидшілдер мен оны мекендеген қазақ халқының өкілдері қатынасқан және оның алғашқы үш күнгі мәжілісін М. Тынышбаев басқарған Түркістан өлкесіндегі атқару комитеттері делегаттарының съезі болды.

Қазақ съездерінде өлкеде Ақпан төңкерісі жеңісінен кейінгі орын алған саяси, экономикалық жағдайға баға беру, демократиялық Ресейдің құрамындағы еліміздің қоғамдық-саяси, әлеуметтік мәдени мәселелерін жан-жақты талқылап, тиісті шешімдер қабылдауға талпыныс жасалды. Бұл съездерде қаралған мәселелер көп жағдайда бірін-бірі қайталады. Осындай ортақ мәселелер қатарында мемлекеттік құрылысқа, Уақытша үкімет пен соғысқа көзқарас, жер, су және отырықшылық мәселелері; сот, дін, оқу-ағарту ісі; азық-түлік мәселесі; 1916 жылғы көтерілісті басып-жаншу кезінде Қытайға және басқа өңірлерге ауып кеткен, сол жылы майданның қара жұмыстарына алынған отандастарымызды елге қайтару жолдарын анықтау мәселесі, т.б. болды.

Осы маңызды мәселелерді талқылаудан кейін қабылданған шешімдер мынандай мазмұнда болды: Уақытша үкіметке көзқарас бойынша- «Уақытша үкіметтің жаңа құрылысты, тыныштық пен тәртіпті нығайтуға бағытталған іс-әрекетін қолдау мақсатында жер-жерлерде азаматтық комитеттер құру қажет»; Уақытша үкіметті «оның қызметі, уәдесілгендей... демократия мүддесін қорғауға бағыттала беретін болса» қолдауға болады.

Мемлекеттік құрылыс жөнінде -Ресейде монархия қалдықтарын түпкілікті жойып, оның «демократиялық республика болу идеясы қолдансын», ал «ұлттық-территориялық федерация мәселесі әзірше ашық қалсын»; «құрылтай жиналысының құрамына қазақ халқынан депутаттар сайлануы қажет...Ресей мемлекеті демократиялық парламенттік республика болсын»; Қазақстандағы басқару жүйесінің барлық деңгейлерінде міндетті түрде екі комиссар - «бірі орыс, екіншісі мұсылманнан» тағайындалсын.

Жер мәселесі туралы – «бұрын қоныс аудару қорына алынған жерлер өз иелеріне қайтарылсын... Түркістан өлкесіне жерге орналастыру тоқтатылсын. Өлке шеттен қоныс аударушылар үшін мүлде жабық деп саналсын»; «Жер мал өсірумен және егіншілікпен өнім алушыларға берілсін».

Оқу-ағарту және дін мәселесі бойынша –«міндетті түрде бастауыш білім алу керек... мектептерде алғашқы үш жыл оқу ана тілінде жүргізіледі... мектептер земстволық және мемлекеттік қаражатпен қамтамасыз етіледі; «шіркеу (мешіт) мемлекеттен бөлінуі қажет... мешіттер саны халықтың еркіне сай анықталады».

Патша үкіметіне қызмет еткен чиновниктер жөнінде –«халықты зәбірлеген, өздерінің және мүдделері үшін оның сөлін сорған зиянкес чиновниктер туралы жинақталған деректер оларды қызметтерінен тайдырып, сотқа беру үшін қазақ комитетіне табыс етілсін», т.с.с. [В.К.Григорьев, 1989:54].

Сонымен қатар қазақ съездерінің шешімдерінде Уақытша үкіметтен 1916 жылы майданның тыл жұмыстарына алынған қазақ жігіттердің белгілі бөлігін (мәселен, от басының бірден-бір асыраушы болғандарын, денсаулығы нашарлағандарды) елге қайтару жөнінде сұраныстар жасалды, сол жылы патшаның жазалаушылар тоқпағына шыдамай Қытайға босып кеткендерді елге қайтарып, оларды соған дейін қоныс еткен елді мекендерге орналастыру, оңтүстік пен

оңтүстік-шығыс Қазақстанда орын ала бастаған аштық қаупінің алдын-алу шараларын жүзеге асыру талап етілді.

Жоғарыда келтірілген мәліметтер 1917 жылғы көктемде өткен қазақ съездері Уақытша үкіметтің сыртқы және ішкі саясатын негізінен қолдады. Сонымен бірге оның делегаттары халықтың ұлттық мүдделеріне сай келетін шешімдер қабылдады. Олар ең алдымен аграрлық (жер-су), ұлттық теңдік, оқу-ағарту, халықтың әл-ауқатын көтеру, т.б. мәселелерге тікелей қатысты болды.

Дей тұрсақта, 1917 жылғы «көпөкіметтілік» жағдайында Түркістан мен Қазақстандағы ұлттық-демократиялық күштер ұйымдық жағынан болсын, нақтылы саяси-әлеуметтік талаптарды өкімет алдына нақтылы қою тұрғысынан болсын, бірлесіп әрекет жасау талпыныстарынан болсын әлі нашар еді. Оған, бір жағынан, саясатпен пәрменді түрде айналысатын тәжірибелі ұлттық қайраткерлердің аздығы, екіншіден, жергілікті халықтардың түпкі мақсаттарын айқындап, көш бастайтын саяси ұйымдардың шын мәніндегі партия деңгейіне жетпегендігі себепші болды. Ал осындай құбылыстың негізінде жергілікті халықтардың көптеген уақыт бойы шетелдік озбыр күштердің езгісі жатыр еді.

Сондықтан да 1917 жылғы көктемдегі болған қазақ съездері Түркістан мен Қазақстанның далалық облыстарын мекендейтін түпкілікті халықтардың жаңадан пайда бола бастаған қоғамдық - саяси ұйымдары олардың монархиялық билік тұсында жойылған ұлттық мемлекеттіктерін қайта қалпына келтіруді батыл талап ете алмады. Олар ұлттық-мемлекеттік құрылыс мәселесінде Ресейдің буржуазиялық федеративтік демократиялық Республика болуын, оның құрамында Қазақстан мен Түркістан халықтарының ұлттық-территориялық автономиясы болуын қалайтындығын білдірді де, жалпы алғанда Уақытша үкіметтің ішкі-сыртқы саясатын қолдады.

Мұстафа Шоқай кезінде дұрыс көрсеткеніндей, жалпы адамгершілік және философиялық тұрғыдан келгенде жақсы халық, жаман халық деген ұғым жоқ, болмайды да. Халықтың бәрі бірдей, бірақ саяси тұрғыдан алғанда мәселе басқаша. Ұлт азаттығы үшін күресте халықтың саяси дайындығы ерекше маңызға ие болады дей келіп, Мұстафа Шоқай 1917 жылғы көктемдегі Түркістандағы осы саладағы жағдайға мынандай баға береді: «Түркістандағы түрік халықтары Азия халықтарының көбісімен әр салада терезе теңестіріллік өз алдына дербес мемлекет құруға, оны басқаруға дайындалды. Сол құрғалы отырған мемлекеттері біраз көршілерінен артық та, кем де түспеседі. Бірақ жағдай басқаша болып шықты. Біз қазіргі заманғы саяси құрылысы өзімізден әлдеқайда озық үлкен бір халықтың шеңгеліне түсіп қалдық. Ол бізден әлдеқайда бай, анағұрлым тығыз топтасқан, әрі қай жағынан алғанда да бізден анағұрлым артық қаруланған-ды» [Ф.Н. Киреев, П.А. Абдуллина, 1977:47-48].

Осындай жағдайды дөп басып, бағалай білген және ұлт-азаттық күреске басшылық жасауға қабілетті саяси партияларды құрып, олардың қызметін жандандырудың қажеттілігін түсінген Қазақстандағы Әлихан Бөкейханов басқарған қайраткерлер енді қазақтың саяси партиясын ұйымдастыру, Түркістандағы жәдидшілдер мен Мұстафа Шоқай мен Мұхаметжан Тынышбаевқа ерген зиялылар «Шуро-и-Исламның» жер-жердегі жүйесін кеңейту ісіне тікелей кірісті.

Мұрағат құжаттары мәліметі бойынша 1917 жылғы 27 наурыз күні Қазалыда 5000 мұсылман (яғни тұрғылықты халықтар өкілдері) қатысқан жиналыста «Шуро-и-Исламияның» тоғыз адамнан тұратын уездік комитеті сайланған, оған үш-үш кісіден қазақ, татар және өзбек халықтарының өкілдері енген [ҚР ОМА. 15:47 п.]. Мамыр айының басында «Шуро-и-Исламияның» уездік ұйымы Черняев (Шымкент) қаласында да құрылған. Оның басқармасына да елге түркі халықтарының (қазақ, өзбек) құрметті өкілдері сайланған [П.П. Никишов, 1965:20-21].

«Шуро-и-Исламияның» ұйымдарымен қатар Сырдария облысының жекелеген елді мекендерінде әуел баста өздерінің саяси бағытын жете айқындамаған, біріктірген адам саны аз, ал кейін әртүрлі бағыттағы саяси партияларды қолдаған «Тұран» (өздерін «прогрессистер

қоғамы» атаған, «федералистердің мұсылмандық қоғамы»), «Хуррият» (бостандық), «Телля Боляя» (оқушылар одағы), т.б. қоғамдық ұйымдар пайда болды [Қазак, 1917; К.Нұрпейіс, 1995:117].

Бірінші бүкілқазақтық съездің делегаттары оның күн тәртібіндегі қандай мәселеде болмасын ауыз-бірлік танытты. Олар далалық немесе түркістандық қазақтар болып жіктеліп, бөлінбеді. Бұл, әсіресе, съездің Ресейдің Құрылтай жиналысын сайлау жөніндегі мәселені қарастыру нәтижесінде оның депутаттығына кандидаттар ұсыну барысында аса айқын көрінді. Съезд Құрылтай жиналысы депутаттарының кандидаттығына әр облыстан барлығы 81 адамды ұсынды. Олардың қатарында Алаш қозғалысының көпшілік мойындаған жетекшісі Әлихан Бөкейханов пен оның Ахмет Байтұрсынов сияқты ең жақын серіктерімен қатар қазақтар мекендеген әрбір облыстағы ұлттық-демократияшыл зиялылардың көшбастаушылары болды. Егер осыларды Түркістан өлкесіне байланыстыра айтсақ, Құрылтай жиналысы депутаттығына кандидаттар болып Жетісу облысынан Мұхаметжан Тынышбаев, Ыбырайым Жайнақов, Садық Аманжолов, Сырдария облысынан Мұстафа Шоқай, Әзімхан Кенесарин, Ферғана облысынан Нәзір Төрекұлов, Қоңырқожа Қожықов, Ғабдалрахман Оразаев, Самарқанд қаласынан Алдабек Мангелдин ұсынылды [Қазак, 1917].

«Қазақ саяси партиясы» деген мәселе съездің күн тәртібінде 12-ші орында тұрғанымен, ол осы маңызды саяси басқарудағы аса маңызды мәселелердің бірі болды. Съезд «қазақ халқының өз алдына саяси партиясы болуы тиіс» деп көріп, бұл партияның жобасын жасауды съезд «Шури-Исламияға» сайланған қазақ өкілдеріне тапсырады... Партия жобасын жасап болған соң өкілдер қазақ областной комитеттерінің қарауына жібереді. Онан кейін учредительное собранию жиналған қазақ депутаттары қарап бекітеді» [В.Плоских, 1993:8].

Съезд шешімімен жаңадан құрылған партияға «Алаш» деген ат берілді. Партияға ең алдымен қазақ халқының әр текті интеллигенция өкілдері кірді. Олардың ұйтқысы Ресейдің жоғарғы және орта білім беретін оқу орындарын бітірген немесе оларды оқып жүрген халқымыздың зиялы қауым өкілдері болды.

Әлихан Бөкейхановты зиялылар қауымдастығы жаңадан дүниеге келген «Алаш» партиясының көпшілік таныған серкесі (лидері) ретінде мойындады. Оның төңірегіне Қазақстанның барлық аймақтарынан, дәлірек айтсақ, халқымыздың барлық атақонысының өкілдері топтасты. Олардың қатарында Қазақстанның далалық облыстарымен (Торғай, Орал, Ақмола, Семей облыстары мен Бөкей ордасы) қатар Түркістан өлкесіне қараған Сырдария мен Жетісу, т.б. өңірлерінің өкілдері де аз болмады. Соңғылардың ішінде жетісулық С. Аманжолов, Б. Мәметов (Мамытов), Ы. Жайнақов, М. Тынышбаев, сырдариялық Мұстафа Шоқай, Ә. Кенесарин, С. Қошанов, самарқандық А. Мангелдин, ферғаналық Қ. Қожықов, Ғ. Оразаев, т.б. болды.

1917 жылдың жазында (шілде-тамыз) Пішпек (Бішкек) қаласында Абдыкерім Сыдықовтың жетекшілігімен «қазақ-қырғыз» «Алаш» партиясының бөлімшесі құрылды. Оның қатарында Ишеналы Арабаев, К. Тыныстанов, Н. Тулин, т.б. болды [В.К. Григорьев, 1989:56, 60].

Іс жүзінде бұл ұйым «Алаш» партиясының Верный (Алматы) қаласындағы Жетісулық тобының филиалы болған еді.

Қазақстан мен Түркістанда 1917 жылдың көктемінде жалпыресейлік партиялардың (кадеттердің, эсерлердің, т.б.), әртүрлі саяси ұйымдардың бөлімшелері пайда болды.

Өздерін халық бостандығы партиясы деп атаған кадеттердің (конституциялық демократтар) бөлімшелері Ташкентте, Перовскі, Шымкент, Верный сияқты Сырдария мен Жетісу облыстарының қалаларында, сол сияқты Петропавл, Қостанай, Орал, Өскемен қалаларында құрылды.

Дәл сол кезде эсерлердің (социалист-революционерлер партиясы) Шымкентте, Әулиатада, Перовскіде, Түркістанда, Қазақстанның далалық облыстың ірілі-ұсақты қалалары мен жекелеген болыстардың орталықтарында пайда болды.

Ал Верный қаласында жергілікті оңшыл эсерлер мен меньшевиктердің бірлесе әрекет жасаулары нәтижесінде «Жетісудың біріккен социалистік одағы» дейтін ұйым құрылды [Н. Мартыненко, 1929:21-22].

«Алаш» партиясының басшылығы (Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов, Х. Ғаббасов, Ж. Досмұхамедов, т.б.) Уақытша үкіметтің жергілікті ұйымдарымен Ресейді мекендеген түрік тілдес, мұсылман діндес халықтардың (ең алдымен Түркістан мен Еділ бойын мекендеген) саяси қозғалысы жетекшілері тұрақты байланыста болды. Атап айтқанда партия басшылығы Мұстафа Шоқай мен Мұқаметжан Тынышбаев сияқты қайраткерлер арқылы Түркістанның саяси ұйымдарымен (бірінші кезекте ұлттық- демократиялық «Шуро-и-ислам» партиясымен), Ыбырайым Жайнақов пен Ишеналы Арабаев арқылы Жетісу мен Қырғызстандағы жергілікті халықтардың қоғамдық ұйымдарымен тығыз қарым-қатынас орнатқан.

Алыс Еуропаның ойшыл-саясаткерлерінің еңбектерін саралаудың, көрші Ресейдің саяси әлемі серкелерінің зерттеулері мен елдің қоғамдық-саяси өмірінің ерекшеліктерін пайымдаудың, Түркістан мен Еділ бойының халықтарының көшбастаушыларының ой-пікірлерін ескеру нәтижесінде Әлихан Бөкейханов жетекшілігімен қазақ зиялы қауымының алдыңғы қатарлы өкілдері қаламынан шыққан «Алаш» партиясы бағдарламасының жобасы өз кезінің аса маңызды саяси құжаты болды.

Онда қазақ қауымының және олармен ортақ белгілері бар даму жағдайы жалпы алғанда онымен ұқсас Түркістан мен Еділ бойы халықтарын эволюция (реформа) жолымен өркениетті елдер қатарына жеткізудің бағыт-бағдары анықталды. Осы бағыт-бағдарды негізінен жоғарыда аталған өңірлердің ұлт-азаттық қозғалысы жетекшілері аса қызығушылықпен және өздеріне қажет идеялары бар құжат ретінде қабылдады.

Қорытынды

Жоғарыда айтылған мәселелерді қорыта келе, Түркістан мен Қазақстандағы саяси күштердің жіктелу және жаңаша топтасу процесі барлық билікті өз қолдарына шоғырландыра бастаған Уақытша үкіметтің органдарының жергілікті жерлерде атын өзгерткенімен, заты бұрынғыша қалған атқарушы қоғамдық-саяси жүйе арқылы құлаған патша үкіметінің отарлау саясатын жалғастыруы аймақтағы басқа саяси топтардың белсенділігін арттыруына ықпал жасады. Жәдидшілдер Түркістанда қанат жая бастаған ұлттық-демократиялық қозғалысқа басшылық етуге нақтылы әрекеттер жасап, өлкенің тұрғылықты халықтарының түбірлі мүдделерін бейнелейтін «Шуро-и-ислам» партиясын құрды және оның мақсаттары мен басты міндеттері айқындалды.

Әдебиеттер

- Алаш Орда: Сборник документов /сост. Н. Мартыненко. – Кызыл-Орда, 1929.
- Григорьев В.К. Противостояние: Большевики и непролетарские партии в Казахстане. 1917-1920 гг. – Алма-Ата: Казахстан, 1989. – 252 с.
- Есмағамбетов К.Л. Әлем таныған тұлға. Мұстафа Шоқайдың дүниетанымы және қайраткерлік болмысы. – Алматы, 2008. – 105 б.
- Қазақ. – 1917, шілде –31.
- ҚР ОМА. - Қор-17, тізбе 1, іс-22, 24 п.
- ҚР ОМА. - Қор-15, тізбе-2, іс-422, 47 п.
- ҚР ОМА. - Қор-15, тізбе-2, іс-422, 47 п.

Махаева А.Ш. Қазақ комитеттері: құрылуы мен қызметінің тарихы (наурыз 1971 – маусым 1918 жж.): тарих ғыл. канд. ... автореф. – Алматы, 1995. – 25 б.

Никишов П.П. Из истории краха левых эсеров в Туркестане. // Институт истории партии ЦК КП Киргизии – филиал института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. - Фрунзе: “Кыргызстан”, 1965. –178 с.

Нұрпейіс К. Алаш һәм Алашорда. – Алматы, 1995. – 256 б.

Нұрпейісов К. Мұстафа Шоқай Қазақстан мен Түркістанның 1917-1927 жылдардағы қоғамдық саяси өмірі туралы //Қазақ тарихы. –1997.–№ 2.–Б.23-25.

Озғанбай Ө. Ресей мемлекеттік думасы және Қазақстан (1905-1917ж.ж.). – Алматы, 1997. – 460 б.

Плоских В. Манас не признал себя виноватым. –Бишкек: «Илим», МП «Табылга», 1993. –86 с.

Программы политических партий России: конец XIX– начало XX вв. – М., 1995. – 461с.

Туркестанские ведомости.– 1917, апрель – 17. – № 21.

Туркестан в начале XX века: К истории истоков национальной независимости. – Ташкент: “Шарк”, 2000. – 672 с.

Шоқай М. Түркістанның қилы тағдыры / құраст. Б. Серікбайұлы, Қошым-Ноғай. – Алматы, 1992. – 184 б.

1917 год в Казахстане: Документы и материалы /сост. Ф.Н. Киреев, П.А. Абдуллина – Алма-Ата: Казахстан, 1977. – 284 с.

References

Alaş Orda: Sbornik dokumentov /sost. N. Martinenko. – Kızıl-Orda, 1929.

Grigorev V.K. Protivostoyanie: Bolsheviki i neproletarskie partii v Kazakhstane. 1917-1920. – Alma-Ata: Kazakhstan, 1989. – 252 p.

Esmagambetov K.L. Alem tanıgan tulga. Mustafa Shoqaydın dunietanımı jane qayratkerlik bolmısı. – Almatı, 2008. – 105 b.

Kazakh. – 1917, shilde –31.

RK RCS. - Foundation-17, List 1, Case-22, 24 p.

RK RCS. - Foundation-15, List-2, Case-422, 47 p.

RK RCS. - Foundation-15, List-2, Case-422, 47 p.

Maxaeva A.Sh. Kazakh komitetteri: kúrlúı men kızmetinin tarihy (nauryz 1971 – mausym 1918): tarih ғыл. канд. ... avtoref. – Almaty, 1995. – 25 p.

Nikishov P.P. Iz Istorii kraha levih eserov v Turkestane. // Institut istorii partii CKKP Kirgizii – filial instituta marksizma-leninizma pri CK KPSS. - Frunze: “Kyrgyzstan”, 1965. – 178 p.

Nurpeyis K. Alash ham Alashorda. – Almaty, 1995. – 256 p.

Nurpeyisov K. Mustafa Shokay Kazakhstan men Turkistannın 1917-1927 jıldardagı kogamdik sayasi omiri turaly //Kazakh tarihy. –1997.–№ 2.–p. 23-25.

Ozganbay O. Resey memlekettik duması zhane Kazakhstan (1905-1917). – Almaty, 1997. – 460 p.

Ploskikh V. Manas ne priznal sebya vinovatım. – Bishkek: «Ilim», MP «Tabılga», 1993. – 86 p.

Programmy politicheskikh partiy Rossii: konec XIX – nachalo XX vv. – M., 1995. – 461 p.

Turkestanskıe vedomosti. – 1917, aprel – 17. – № 21. Turkestan v nachale XX veka: K istoriiistokov nacionalnoy nezavisimosti. – Tashkent: “Şark”, 2000. – 672 p.

Shokay M. Turkistanninkily tagdıı / kurast. B. Serikbayulı, Koshım-Nogay. – Almaty, 1992. – 184 p.

1917 god v Kazakhstane: Dokumentii materiali /sost. F.N. Kireev, P.A. Abdullina – Alma-Ata: Kazakhstan, 1977. – 284 p.

МАЗМҰНЫ

Алиакбарова А.П., Дүкенбаева З.О.	
ТҮРКИЯДАҒЫ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫНЫҢ ТАРИХЫ.....	5
Губайдуллина М.Ш., Лю Ци, Суйналиев А.А.	
ҚАЗАҚСТАН – РЕСЕЙ ЖӘНЕ ЕУАЗИЯЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯ ҚАТЫНАСТАРЫ.....	11
Жақсылықов А.Ж., Мәжен Е., Жамашев А.	
БҰХАР ЖЫРАУДЫҢ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ДІНИ САРЫН.....	20
Жансентова М.М.	
АСЫЛБЕК СЕЙІТОВ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНЫ.....	29
Жанұзақ Р.Ж.	
МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАҒА САЙЛАНҒАН ҚАЗАҚ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР (1906-1907).....	34
Жораева Г.Т.	
ҰЛТ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯСЫНЫҢ ҚУҒЫНДАЛУ ТАРИХЫ (XX ҒАСЫРДЫҢ 20 ЖЫЛДЫҢ СОҢЫ-30 ЖЫЛДЫҢ БАСЫ).....	40
Жуманова А.З.	
1940 - 1980 ЖЖ. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ТІЛДІК РЕФОРМА ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСУЫ.....	46
Жүрсінбаев Б.А.	
ТҮРКІСТАНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҰЙЫМДАРДЫҢ КЕҢЕСТІК БИЛІКТІҢ ОРНАУЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	61
Икрам Н.Ә.	
ҰЗЫНАҒАШ ШАЙҚАСЫНЫҢ СЕБЕПТЕРІ МЕН НӘТИЖЕСІ.....	73
Исова Л., Стыбаев Б.	
ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚСТАН-МАЖАР ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ АХУАЛЫ МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ.....	79
Каттабекова Н.Қ.	
КӨНЕ ТҮРІКТЕРДЕГІ ТӘҢІРШІЛДІК.....	87
Күркеев Е.М.	
ЭТНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ СӘЙКЕСТІКТІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	94
Кыйзатова С.М.	
ҚАЗАҚ ЖАСТАРЫНЫҢ ҰЛТАРАЛЫҚ НЕКЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ.....	99
Қабдолдина К.Қ.	
КЕҢЕСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ТЕНДІК МӘСЕЛЕСІ.....	106
Қалиолла А., Шарыпқазы Н.	
ҚЫТАЙ «СҮЙЕК ЖАЗУЫНЫҢ» ТАБЫЛУЫ МЕН ҒЫЛЫМИ АЙНАЛЫМҒА ЕНУІ.....	113
Қасабекова Е.Қ.	
ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДІНДАРЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНЕ ШОЛУ.....	121
Қозыбақова Ф.А., Бекмаш Ә.С.	
РАЙЫМБЕК БАТЫР ЖӘНЕ ОНЫҢ КЕСЕНЕСІНІҢ САЛЫНУ ТАРИХЫНАН.....	129
Қоңырбаев Н.Ө.	
ХІХ ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫНДАҒЫ ОМБЫ УЕЗІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ КӘСІПШІЛІГІ.....	137
Қуанбай О.Б.	
ҚАЗАҚ - ЖАПОН ТІЛДЕРІНІҢ ТАРИХИ ТАМЫРЛАСТЫҒЫ.....	144
Лебаев Ф.Р.	
СЕМЕЙ ІШКІ ОКРУГЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ: ТАРИХНАМАЛЫҚ АСПЕКТ.....	166
Маулит Б., Шарыпқазы Н.	
ҚЫТАЙ ИМИДЖІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ФАКТОРЫ.....	174
Мырзабеков М.С., Мырзабекова Р.С.	
ДЖ. У. БУШ ТҰСЫНДАҒЫ АҚШ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНЫҢ БАСТЫ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	186
Нұрсұлтанова Л.Н., Аубакирова Д.Н.	
ҚАЗАҚСТАН-ЕУРОПАЛЫҚ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАР.....	197
Омарова Г.Ә., Мурзаходжаев Қ.М.	
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНО-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУЫ (1999-2018 ЖЖ.).....	207
Сандыбаева А.Д.	
ТҮРКІСТАН ҚАЛАСЫНДАҒЫ ХІХ ҒАСЫРДЫҢ СОҢЫ МЕН ХХ ҒАСЫРДЫҢ БАС КЕЗІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ ҮДЕРІСТЕР.....	215

Сәтенова М.Р., Шалабаева А.Б.	
ҰЛЫ ЖҮЗ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ РЕСЕЙ БОДАНДЫҒЫН ҚАБЫЛДАУ ТАРИХЫНАН.....	222
Сәкен С.И.	
НОҒАЙЛЫ ДӘУІРІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ЭПОСЫ.....	232
Смағұлов Б.	
XVIII –XX ҒАСЫРЛАРДА ҚАЗАҚТАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРАМЫНДАҒЫ «ҚОЖА» ГЕНЕАЛОГИЯЛЫҚ ТОБЫ.....	243
Танатарова Ж.Т., Маратова С.А.	
ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯ АРАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ МӘДЕНИ-ТАРИХИ ҚАТЫНАСТАР (ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ).....	259
Тасилова Н.А.	
ТӘУЕКЕЛ ХАННЫҢ ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ МЕН СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ ҰСТАНЫМЫ.....	263
Токбергенова З.С.	
ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ ЖӘДИДШІЛДІК ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	271
Токболат С.Т.	
ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҰЙЫМДАРДЫҢ БОЛЬШЕВИКТЕРМЕН ҚАТЫНАСЫ.....	284
Уалтаева А.С., Отар А.С.	
Ғ.Н. БӨКЕЙХАНОВ ҚОҒАМ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ ҚАЙРАТКЕРІ.....	296
Уразмагамбетов Н.Н.	
ШЕТЕЛ ҒАЛЫМДАРЫ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ...301	
Хакім А.Е.	
ТАРИХ-И РАШИДИ ШЫҒАРМАСЫНДАҒЫ МОҒОЛСТАНҒА ҚАТЫСТЫ ЖЕР-СУ АТТАРЫ.....	307
Шакенов С.Т., Ерғабылов А.Е., Рысбек Б.	
ҚАЛБА-НАРЫМ ӨңІРІНДЕГІ ЕЖЕЛГІ МЕТАЛЛУРГИЯ, ТАУ - КЕН ІСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫНДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР.....	317
Шалдарбекова А.	
ТҮРКІ ӨРКЕНИЕТІНІҢ ХРОНОЛОГИЯСЫ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША.....	323
Шалдарбекова А.Б.	
ҚАЗАҚСТАНДА РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ САНА СЕЗІМНІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ЖАҒДАЙЫ ТУРАЛЫ: ТАРИХИ КӨЗҚАРАС.....	328
Шарапова Қ.	
МҰСТАФА ШОҚАЙ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТӘУЕЛСІЗДІК ИДЕЯСЫ.....	333
Шоинжанова М.Т., Уалтаева А.С.	
ҚАЗАҚ-ҮНДІ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ХАРАКТЕРІ (САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТЫ).....	338
Эрейли А.Б., Мақашева К., Шалкеева З.	
ИСЛАМ ЫНТАМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНЫҢ ДАУ - ЖАНЖАЛДАРДЫ РЕТТЕУДЕГІ ӨЛЕУЕТІ.....	345

СОДЕРЖАНИЕ

Алиакбарова А.П., Дукенбаева З.О. ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ ДИАСПОРЫ В ТУРЦИИ.....	5
Губайдуллина М.Ш., Лю Ци, Суйналиев А.А. ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАН – РОССИЯ И ЕВРАЗИЙСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ.....	11
Жаксылыков А.Ж., Мажен Е., Жамашев А. РЕЛИГИОЗНЫЕ МОТИВЫ В ПОЭЗИИ БУХАР ЖЫРАУ	20
Жансеитова М.М. ЖЕРТВА РЕПРЕССИЙ АСЫЛБЕК СЕЙТОВ.....	29
Жанұзақ Р.Ж. ОСНОВНЫЕ ВОПРОСЫ В РАБОТЕ ДЕПУТАТОВ-КАЗАХОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ (1906-1907).....	34
Жораева Г.Т. ИСТОРИЯ РЕПРЕССИЙ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ (КОНЕЦ 20-Х-НАЧАЛО 30-Х ГГ. XX ВЕКА).....	40
Жуманова А.З. ЯЗЫКОВАЯ РЕФОРМА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В 1940-1980-х гг.....	46
Джурсунбаев Б.А. ПОЗИЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ ТУРКЕСТАНА В СВЯЗИ С СТАНОВЛЕНИЕМ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ.....	61
Икрам Н.А. ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ УЗУНАГАЧСКОЙ БИТВЫ.....	73
Исова Л., Стыбаев Б. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКО-ВЕНГЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	79
Каттабекова Н.К. ТЕНГИРИАНСТВО У ДРЕВНИХ ТЮРКОВ.....	87
Куркеев Е.М. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЭТНИЧЕСКОЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ.....	94
Кыйзатова С.М. МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЕ БРАКИ КАЗАХСКОЙ МОЛОДЕЖИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ.....	99
Кабдолдина К.К. ПРОБЛЕМА РАВЕНСТВА КАЗАХСКИХ ЖЕНЩИН В СОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ.....	106
Қалиолла А., Шарыпқазы Н. ОТКРЫТИЕ КИТАЙСКИХ «ПИСЕМ НА КОСТЯХ» И ИХ ВВЕДЕНИЕ В НАУЧНЫЙ ОБОРОТ	113
Касабекова Е.К. ОБЗОР РЕЛИГИОЗНЫХ ТРАДИЦИЙ КАЗАХСКОГО НАРОДА.....	121
Қозыбақова Ф.А., Бекмаш Ә.С. ИЗ ИСТОРИИ БАТЫРА РАЙЫМБЕКА И ЕГО МАВЗОЛЕЯ.....	129
Конырбаев Н.О. РЕМЕСЛА У КАЗАХОВ ОМСКОГО УЕЗДА КОНЦА XIX ВЕКА.....	137
Қуанбай О.Б. ИСТОРИЧЕСКАЯ ОДНОКОРЕНЕННОСТЬ КАЗАХСКОГО И ЯПОНСКОГО ЯЗЫКОВ.....	144
Лебаев Ф.Р. ФОРМИРОВАНИЕ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ВНУТРЕННЕГО ОКРУГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	166
Маулит Б., Шарыпқазы Н. ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИМИЖДА КИТАЯ.....	174
Мырзабеков М.С., Мырзабекова Р.С. ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ США ПРИ ДЖ. У. БУШЕ.....	186
Нурсултанова Л.Н., Аубакирова Д.Н. КАЗАХСТАНСКО-ЕВРОПЕЙСКИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРОЕКТЫ.....	197
Омарова Г.А., Мурзаходжаев К.М. ЭТНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА (1999-2018 ГГ.).....	207
Сандыбаева А.Д. СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ГОРОДЕ ТУРКЕСТАНЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛО XX ВВ.....	215

Сатенова М.Р., Шалабаева А.Б. ИЗ ИСТОРИИ ПРИНЯТИЯ РОССИЙСКОГО ПОДДАНСТВА КАЗАХАМИ СТАРШЕГО ЖУЗА.....	222
Сакен С.И. НОГАЙСКАЯ ЭПОХА И КАЗАХСКИЙ ЭПОС.....	232
Смагулов Б.К. ГЕНЕАЛОГИЧЕСКАЯ ГРУППА «ҚОЖА» В ЭТНИЧЕСКОМ СОСТАВЕ КАЗАХОВ В XVIII–XX В.....	243
Танатарова Ж.Т., Маратова С.А. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ И КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И ТУРЦИЕЙ (В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ).....	259
Тасилова Н.А. РОЛЬ ТАУЕКЕЛ ХАНА В УКРЕПЛЕНИИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ И ЕГО ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА.....	263
Токбергенова З.С. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДЖАДИДСКОГО ДВИЖЕНИЯ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ.....	271
Токболат С.Т. ОТНОШЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ С БОЛЬШЕВИКАМИ.....	284
Уалтаева А.С., Отар А.С. Г.Н. БУКЕЙХАНОВ – ОБЩЕСТВЕННЫЙ И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ.....	296
Уразмагамбетов Н.Н. ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ГОЛОДА В КАЗАХСТАНЕ В ТРУДАХ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ.....	301
Хаким А.Е. ТОПОНИМЫ МОГУЛИСТАНА В «ТАРИХ-И РАШИДИ».....	307
Шакенов С.Т., Ергабылов А.Е., Рысбек Б. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ДРЕВНЕЙ МЕТАЛЛУРГИИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЛБА-НАРЫМСКИХ ПРЕДГОРИЙ.....	317
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИИ ТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ.....	323
Шалдарбекова А.Б. ОСОВРЕМЕННОМ СОСТОЯНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	328
Шарапова К. ИДЕЯ НЕЗАВИСИМОСТИ В ТРУДАХ МУСТАФЫ ШОКАЯ.....	333
Шоинжанова М.Т., Уалтаева А.С. НАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР В КАЗАХСКО-ИНДИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ).....	338
Эрейли А.Б., Макашева К., Шалкеева З. ПОТЕНЦИАЛ ОРГАНИЗАЦИЙ ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В УРЕГУЛИРОВАНИИ КОНФЛИКТОВ.....	345

CONTENTS

Aliakbarova A., Dukenbaeva Z. HISTORY OF KAZAKH DIASPORA IN TURKEY.....	5
Gubaidullina M.S., Lu Qui, Suinaliyev A.A. KAZAKHSTAN –RUSSIA RELATIONS AND EURASIAN DIPLOMACY.....	11
Zhaksylykov A., Mazhen E., Zhamashev A. RELIGIOUS MOTIVES IN THE POETRY OF THE BUKHAR ZHYRAU.....	20
Zhanseitova M.M. THE VICTIM OF REPRESSION ASYLBEK SEITOV.....	29
Zhanuzak R.Zh. MAJOR ISSUES IN THE WORK OF KAZAKH DEPUTIES OF THE STATE DUMA (1906-1907).....	34
Zhorayeva G.T. HISTORY OF THE NATIONAL INTELLIGENTSI APERSECUTION.....	40
Zhumanova A. LANGUAGE REFORM IN THE EDUCATION SYSTEM AND ITS IMPLEMENTATION IN 1940-1980s.....	46
Dzhursunbaev B.A. POSITIONS OF NATIONAL SOCIAL AND POLITICAL ORGANIZATIONS OF TURKESTAN IN CONNECTION WITH THE FORMATION OF SOVIET POWER.....	61
Ikram N.A. REASONS AND CONSEQUENCES OR THE UZUNAGACH.....	73
Issova L., Stybayev B. THE STATE AND PROSPECTS OF THE KAZAKH-HUNGARIAN RELATIONS DEVELOPMENT AT THE PRESENT STAGE.....	79
Kattabekova N.K. TENGRI OF THE ANCIENT TURKS.....	87
Kurkeyev E.M. SOME QUESTIONS OF ETHNIC AND NATIONAL IDENTITY.....	94
Kyzatova S.M. INTER-ETNIC MARRIAGES OF THE KAZAKH YOUTH AND THE DEVELOPMENT TRENDS.....	99
Kabdoldina K.K. THE PROBLEM OF EQUALITY OF KAZAKH WOMEN IN SOVIET KAZAKHSTAN.....	106
Kaliolla A., Sharypkazy N. DISCOVERY OF THE CHINESE “LETTERS ON THE BONES” AND THEIR INTRODUCTION INTO SCIENTIFIC CIRCULATION.....	113
Kassabekova E. OVERVIEW OF THE RELIGIOUS TRADITIONS OF THE KAZAKH PEOPLE.....	121
Kozybakova F.A., Bekmash A.S. FROM THE HISTORY OF RAYIMBEK BATYR AND HIS MAUSOLEUM.....	129
Konyrbayev N. SANDCRAFTS OF THE KAZAKHS OF THE OMSK DISTRICT IN THE END OF THE 19th CENTURY.....	137
Kuanbay O. HISTORICAL SINGLE ROOTEDNESS OF KAZAKH AND JAPANESE LANGUAGES.....	144
Lebayev F.R. FORMATION OF THE SEMEY INTERNAL DISTRICT: HISTORIOGRAPHICAL ASPECT.....	166
Maulit B., Sharypkazy N. THE FORMATION FACTOR OF IMAGE OF CHINA.....	174
Myrzabekov M.S., Myrzabekova R.S. BASIC PRINCIPLES OF USA FOREIGN POLICY UNDER G.W.BUSH.....	186
Nursultanova L.N., Aubakirova D.N. KAZAKHSTAN-EUROPEAN INVESTMENT PROJECTS.....	197
Omarova G.A., Murzakhodzhayev K.M. ETHNIC-DEMOGRAPHICAL DEVELOPMENT OF THE POPULATION OF KAZAKHSTAN (1999-2018).....	207
Sandybaeva A.D. SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN THE CITY OF TURKESTAN (LATE XIX - EARLY XX CENTURIES).....	215

Satenova M.R., Shalabaeva A.B. FROM THE HISTORY OF THE ACCEPTANCE OF RUSSIAN GOVERNMENT BY THE KAZAKHS OF THE SENIOR ZHUZ.....	222
Saken S.I. NOGAI ERA AND KAZAKH EPIC.....	232
Smagulov B. THE GENEALOGICAL GROUP “QOJA” IN THE ETHNIC COMPOSITION OF THE KAZAKHS IN THE XVIII – XX CENTURIES.....	243
Tanatarova Zh., Maratova S. PUBLICLY POLITICAL AND CULTURAL-HISTORICAL CONNECTIONS BETWEEN KAZAKHSTAN AND TURKEY (INDEPENDENCE YEARS).....	259
Tasilova N.A. THE ROLE OF KHAN'S TOWEKEL IN STRENGTHENING OF KAZAKH STATEHOOD AND ITS FOREIGN POLICY.....	263
Tokbergenova Z.S. THE ACTIVITIES OF JADIDISM MOVEMENT IN TURKESTAN REGION.....	271
Tokbolat S.T. RELATIONS OF POLITICAL ORGANIZATIONS IN THE TURKESTAN REGION WITH THE BOLSHEVIKS.....	284
Ualtaeva A.S., Otar A.N. G.N. BUKEIKHANOV – PUBLICFIGURE AND STATESMAN.....	296
Urazmagambetov N.N. STUDYING THE KAZAKHSTAN’S FAMINE ISSUE IN THE WRITINGS OF FOREIGN SCHOLARS.....	301
Khakim A. TOPONYMS OF MOGHULISTAN IN «TARIKH-I RASHIDI».....	307
Shakenov S.T., Ergabylov A.E., Rysbek B. SOME ISSUES IN STUDYING THE HISTORY OF ANCIENT METALLURGY IN THE TERRITORY OF THE KALBA-NARYM FOOTHILLS.....	317
Shaldarbekova A. TO THE QUESTION OF THE CHRONOLOGY OF THE TURKIC CIVILIZATION.....	323
Shaldarbekova A. ON THE CURRENT STATE OF NATIONAL IDENTITY IN KAZAKHSTAN: HISTORICAL ASPECT.....	328
Sharapova K. THE IDEA OF INDEPENDENCE IN THE WRITINGS OF MUSTAFA SHOKAY.....	333
Shoinzhanova M.T., Ualtayeva A.S. NATIONAL CHARACTER IN KAZAKH AND INDIAN LITERATURE (COMPARATIVE ANALYSIS).....	338
Ereyli A.B., Makasheva K., Shalkeyeva Z. POTENTIALS OF THE ORGANIZATION OF THE ISLAMIC COOPERATION (OIC) TO CONFLICT RESOLUTION.....	345

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2019. 2(18)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2019.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй